

Nr 100.

Ankom till riksdagens kansli den 21 april 1944 kl. 1 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av vissa vattenfallsandelar i Indalsälven och Faxälven m. m.

(4:de avd.)

I propositionen nr 92 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 11 februari 1944, föreslagit riksdagen att *dels* bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna i förenämnda statsrådsprotokoll omförmälda av vattenfallsstyrelsen med Krångede aktiebolag respektive med Hammarforsens kraftaktiebolag ingångna avtal, med rätt för styrelsen att vidtaga de smärre ändringar i avtalen, som må befinnas erforderliga och om vilka överenskommelse kan träffas; *dels* medgiva, att av det å kapitalbudgeten för budgetåret 1943/44 under rubrik Statens affärsverksfonder, Statens vattenfallsverk, uppförda investeringsanslaget till Inköp av vattenfall och fastigheter må disponeras ett belopp av 120 000 kronor för gäldande av den kontanta delen av köpeskillingen för ifrågavarande vattenfallsförvärv; *dels ock* till Tillskott vid bildande av Bergeforsens aktiebolag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44 å kapitalbudgeten under nyss nämnda rubrik anvisa ett investeringsanslag av 300 000 kronor.

De betydelsefullaste fallsträckorna i Indalsälven mellan sjön Gesunden och havet äro Krångedeforsarna, belägna närmast Gesunden, samt Hammarforsen, Svarthålsforsen, Stadsforsen och Hölleforsen ävensom Bergeforsen, den sistnämnda belägen nära älvens utlopp i havet. De tre förstnämnda fallen ägas av kommunala eller enskilda intressenter. Majoriteten i de två översta fallen på den återstående, 90 meter höga fallsträckan mellan Stadsforsen och havet, Stadsforsen och Hölleforsen, inköptes åren 1917—1918 av vattenfallsstyrelsen. Därmed uppkom även fråga om fortsatt förvärv av vattenkraft i den till ungefär 40 fallmeter uppgående återstående fallsträckan mellan Hölleforsens nedersta del och havet. Först år 1940 kommo emellertid några inköp till stånd. Dessa avsågo majoritetsandelen i den till omkring 18 fallmeter uppgående, å byarna Lidensboda och Järkvitsle i Indalslidens socken belöpande delen av fallhöjden. Hammarforsbolaget hade vid denna tid redan försäkrat sig om majoriteten i fallstupet vid Bergeforsen samt förvärvat vissa andelar i de fallsträckor upp till + 15 meter över havet, som då ansågos böra indämmas från Bergeforsen.

Vattenfallsstyrelsens och Hammarforsbolagets fortsatta förvärv av vattenfall i nedre Indalsälven från år 1940 reglerades genom en sistnämnda år

träffad överenskommelse, gällande för vissa år framåt. Enligt denna överenskommelse skulle styrelsen avstå från inköp av vattenkraft i Bergeforsen nedanför höjden + 15 meter över havet, medan Hammarforsbolaget skulle avstå från inköp på fallsträckan mellan + 40 och + 15 meter över havet.

I detta läge mötte emellertid Hammarforsbolaget konkurrens inom sin fallsträcka från Graningeverkens aktiebolag, och Graningeverken gjorde hastigt så betydande inköp i dämmningssträckan ovanför Bergeforsen, att majoriteten i Bergeforskomplexet gled Hammarforsen ur händerna. Härtill medverkade, att det enligt av Graningeverken verkställda utredningar visade sig lämpligt att utsträcka indämningen från Bergeforsen från den förut antagna höjden + 15 upp till höjden + 19,5. Graningeverken förvärvade jämväl större delen av fallsträckan mellan + 15 och + 19,5 meter över havet.

Under dessa förhållanden öppnades förhandlingar år 1942 mellan Krångedebolaget och Graningeverken om överlåtande på förstnämnda bolag av dels Graningeverkens betydande andelar i Granvågs- och Nässeforsarna i Faxälven och dels Graningeverkens nyförvärvade andelar i och ovanför Bergeforsen.

I skrivelse den 4 januari 1944 har *vattenfallsstyrelsen* hemställt om godkännande av två vid skrivelsen i avskrift fogade, under förutsättning av Kungl. Maj:ts godkännande ingångna avtal, nämligen *dels* ett den 2 december 1942 dagtecknat avtal mellan styrelsen och Krångede aktiebolag om förvärv av Graningeverkens aktiebolag tillhörig vattenrätt i Indalsälven och i fallsträckan i Faxälven mellan Forsse kraftverk och älvens utlopp i Ångermanälven, *dels ock* ett den 17 december 1943 dagtecknat konsortialavtal mellan styrelsen och Hammarforsens kraftaktiebolag angående gemensamt tillgodosörjande av vattenkraften i Bergeforsens fallsträcka i Indalsälven. För förvärv och utbyggande av Bergeforsen skall enligt avtalet med Hammarforsens kraftaktiebolag bildas ett särskilt bolag, Bergeforsens aktiebolag, i vilket vattenfallsstyrelsen skall förfoga över 60 % och Hammarforsbolaget över 40 % av aktiekapitalet.

Avtalet med Krångedebolaget. Vattenfallsstyrelsen, som vore i färd med att i rask takt utbygga sina bästa vattenfall i Indalsälven och Ångermanälven, hade ansett det vara av intresse att för staten förvärva sådana delar av Granvågs- och Nässeforsarna i Faxälven samt Bergeforsen i Indalsälven, som styrelsen kunde inköpa oberoende av avtalet med Hammarforsbolaget, d. v. s. fallandelar ovanför höjden + 15 meter. För att undvika en fördyrande konkurrens hade styrelsen träffat överenskommelsen av den 2 december 1942 med Krångedebolaget, enligt vilken förhandlingarna med Graningeverken överlåtits åt Krångedebolaget, samtidigt som en uppdelning av Graningeverkens vattenfallsandelar inom båda de ifrågavarande fallkomplexen överenskommit mellan vattenfallsstyrelsen och Krångedebolaget. På grund av det genom avtalet med Hammarforsbolaget förefintliga hindret för vattenfallsstyrelsen att i Bergeforsen övertaga fallhöjd nedströms + 15 (en gräns dragen 53 km från älvens utlopp) hade bestämts, att vattenfallsstyrelsen i första hand skulle få sin anpart där ovanför och i övrigt i Faxälven. Vattenfalls-

styrelsen skulle emellertid, i händelse nämnda hinder bortföle, vara skyldig att utbyta Faxälvsfallhöjd mot Bergeforsfallhöjd under + 15.

Kort efter det att överenskommelsen med Krångedebolaget avslutats hade Krångedebolaget genomfört det tillärnade förvärvet från Graningeverken. För Bergeforsbolagets vidkommande skulle vederlaget utgöras av dels ersättningskraft, vars leverans skulle påbörjas år 1948, dels ett kontantbelopp om 120 000 kronor.

Avtalet med Hammarforsbolaget. Syftet med nu förevarande avtal vore att undanröja det förefintliga hindret mot styrelsens förvärv av vattenkraft i Bergeforsen genom densammas gemensamma utnyttjande med Hammarforsbolaget. Kontrahenterna skulle till Bergeforsens aktiebolag överlåta all den vattenkraft, varöver de förfogade eller kunde skaffa sig förfoganderätt, men skulle själva svara för alla i samband med förvärv därav inträdda skyldigheter. Tillskotten i vattenkraft hade vid sådant förhållande och då innehaven ansetts stå i proportion till den blivande aktiefördelningen kunnat värderas efter ett från början fixerat pris — 40 000 kronor per fallmeter enkel strand — och Bergeforsbolagets aktiekapital komme därigenom att tills vidare kunna begränsas till 1,8 miljoner kronor. I den mån Hammarforsbolagets andel av den gemensamma fallhöjden skulle visa sig understiga 40 % därav, skulle Hammarforsbolaget i motsvarande mån övertaga vattenfallsstyrelsens betalningsåtaganden i anledning av Graningeverksförvärvet. Ytterligare förvärv i Bergeforskomplexet skulle icke verkställas av kontrahenterna, utan sådana skulle genomföras av Bergeforsbolaget, därvid dock kontrahenterna sig emellan skulle lika fördela åtagna förpliktelser. I fråga om kontanta förvärv från Bergeforsbolagets sida medförde detta, att Hammarforsbolaget hade att ersätta vattenfallsstyrelsen med 10 % av de kontantbelopp, Bergeforsbolaget komme att erlægga för vattenkraftförvärven, eftersom styrelsen genom sitt aktieinnehav i sistnämnda bolag indirekt finge erlægga 60 % därav.

Riksräkenskapsverket har den 13 januari 1944 avgivit utlåtande i ärendet.

Departementschefen har till en början erinrat därom, att omfattningen av kronans fallförvärv av olika skäl tidigare ansetts böra i viss mån begränsas. Sälunda hade fallinköpen i Norrland under 1900-talet i huvudsak inriktats på vissa vattendrag, exempelvis Indalsälven, under det vattenfallsstyrelsen avstått från andra fallförvärv såsom i Faxälven.

Därefter har departementschefen vidare anfört bland annat följande.

Det av vattenfallsstyrelsen nu framlagda förslaget står i överensstämmelse med den hittills förda politiken. Förslaget avser bildande av ett aktiebolag med staten såsom huvuddelägare samt Hammarforsens kraftaktiebolag såsom medpart i syfte att utbygga vattenkraften i Bergeforsens fallsträcka i Indalsälven.

För de förvärvade fallandelarna i Bergeforsen och Faxälven skall kronan enligt avtalet med Krångedebolaget utgiva ett kontant ersättningsbelopp av 120 000 kronor. Detta belopp motsvarar emellertid endast en mindre del av vederlaget för förvärvet. Huvuddelen utgöres av ersättningskraft, vilken uppskattats till 3 965 kW, motsvarande omkring 12 % av den energimängd, som vid utbyggnad kan erhållas ur den förvärvade fallsträckan.

Avsikten är ej att omedelbart verkställa utbyggnad av Bergeforsen, vilken av olika skäl torde böra stå efter vissa andra vattenfallsstyrelsen tillhöriga fall, utan närmast att i god tid säkerställa möjligheten att på ett ändamålsenligt sätt utnyttja kronans fallsträckor i Bergeforsen samt att möjliggöra ett effektivt tillvaratagande av förefintliga regleringsmöjligheter i Indalsälven. Förutsättningarna i sistnämnda hänseende bliva mycket goda, då kronan efter bildandet av det nya bolaget kommer att erhålla avgörande inflytande beträffande regleringen av hela den 90 meter höga fallsträckan i Indalsälven från Stadsforsen till havet, ur vilken kan utvinnas en kraftmängd av mer än 2 000 MkWh per år.

De fördelar, som härigenom kunna vinnas, äro enligt min mening så betydelsefulla, att de motivera det i och för sig höga priset för förvärv av fallandelarna i Bergeforsen. Icke heller i övrigt har jag något att erinra mot godkännande av det med Krångedebolaget ingångna avtalet. Enär vissa ytterligare utredningar erfordras, reglerar detta avtal icke slutligt uppdelningen mellan styrelsen och bolaget av den vattenkraft, som enligt avtalet skall av bolaget förvärvas och som numera inköpts. Såsom förut omnämnts kan uppdelningen föranleda att kronan erhåller även vissa fallandelar i Faxälven. Dessa fallandelar torde i och för sig vara av högre värde per meter än andelarna i Bergeforsen. Emellett torde det vara lämpligt, att den rätt kronan kan erhålla att förvärva fallandelar i Faxälven i en eller annan form utbytes mot rätt att förvärva fallandelar i andra vattendrag av mera omedelbart intresse för ett fullföljande av vattenfallsstyrelsens kraftpolitik. De överenskommelser, som av vattenfallsstyrelsen kunna träffas såväl härutinnan som beträffande den i avtalet med Krångedebolaget förutsedda uppdelningen av de av bolaget för dess och kronans räkning förvärvade fallandelarna, torde böra underställas Kungl. Maj:t för prövning och godkännande.

Ur Bergeforsen beräknas efter fullständig reglering av Indalsälven kunna utvinnas 525 MkWh. Utbyggnadskostnaden har beräknats till 28 000 000 kronor enligt 1938 års penningvärde. Då omedelbar utbyggnad ej är avsedd, skall emellertid Bergeforsbolagets aktiekapital tills vidare begränsas till 1 800 000 kronor, varav vattenfallsstyrelsens andel utgör 1 080 000 kronor. Vattenfallsstyrelsens tillskott kommer, såsom förut nämnts, huvudsakligen att utgöras av fallandelar. Även ett kontant belopp skall emellertid tillskjutas. Storleken av detta belopp kan ännu icke slutligt bestämmas men har av styrelsen beräknats icke komma att överstiga 300 000 kronor. I likhet med riksräkenskapsverket finner jag det med hänsyn till grunderna för kapitalbudgetens omläggning lämpligast, att för kontantbeloppets gäldande anvisas ett särskilt investeringsanslag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

Det kontanta belopp om 120 000 kronor, som erfordras för gäldande av köpeskillingen för förvärv av vattenfallsandelarna i Bergeforsen, torde böra bestridas från anslaget till inköp av vattenfall och fastigheter. Med hänsyn till beloppets storlek är riksdagens medgivande härtill erforderligt.

De förvärvade vattenfallsandelarna böra ställas under förvaltning av vattenfallsstyrelsen, som torde böra bemyndigas att använda desamma såsom tillskott vid bildande av Bergeforsbolaget. Frågan om användande för samma ändamål av den vatten- och fiskerätt i Bergeforsens fallsträcka, som är för-enad med fastigheter av ecklesiastik natur, torde böra upptagas av chefen för ecklesiastikdepartementet efter framställning från vattenfallsstyrelsen.

Utskottet.

Såsom av utredningen framgår äro de fallsträckor, som skola ingå i en blivande utbyggnad av Bergeforsen — Indalsälvens närmast utloppet belägna fall — i huvudsak fördelade på tre intressenter, nämligen kronan, Hammar-

forsens kraftaktiebolag och Krångede aktiebolag. Nu träffade avtal innebära i huvudsak, att kronan förvärvar Krångede aktiebolags fallandelar, varefter kronan och Hammarforsaktiebolaget bilda ett gemensamt nytt aktiebolag för utbyggnaden.

Med hänsyn till de rådande äganderättsförhållandena och då de olika parterna kunnat preliminärt enas om en uppgörelse efter ovan angivna riktlinjer, synes denna uppgörelse böra godtagas även för statens del. Med tillstyrkande alltså av propositionen hemställer utskottet,

att riksdagen må

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 11 februari 1944 omförmälda, av vattenfallsstyrelsen med Krångede aktiebolag respektive med Hammarforsens kraftaktiebolag ingångna avtal, med rätt för styrelsen att vidtaga de smärre ändringar i avtalen, som må finnas erforderliga och om vilka överenskommelse kan träffas;

b) medgiva, att av det å kapitalbudgeten för budgetåret 1943/44 under statens affärsverksfonder, statens vattenfallsverk, uppförda investeringsanslaget till Inköp av vattenfall och fastigheter må disponeras ett belopp av 120 000 kronor för gäldande av den kontanta delen av köpeskillingen för ifrågakvarande vattenfallsförvärv;

c) till *Tillskott vid bildande av Bergeforsens aktiebolag* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44 å kapitalbudgeten under nyss nämnda rubrik anvisa ett investeringsanslag av 300 000 kronor.

Stockholm den 21 april 1944.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Gränebo, Bernhard Nilsson, Bäckström, Bäcklund, Karl Andersson, Carlström, Boman, Gustaf Ivar Anderson, Berling* och *Ivar Persson*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Eriksson* i Stockholm, *Danielsson, Persson* i Tidaholm, *Mårtensson, Olsson* i Kullenbergstorp, *Lindholm, Lundberg* i Hälsingborg, *Åkerström, Norup* och *Eriksson* i Frägsta.
